

Seminar darsi va uning o'quv jarayonida tutgan o'rni

Saidmuradov Faridun

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

faridunsaidmuradov789@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada seminar darsining pedagogik mohiyati, rejalashtirish tamoyillari, o'tkazish metodlari hamda baholash mexanizmlari qisqacha tahlil qilinadi. Seminar interaktiv muhokama, case-uslub, debat va refleksiv faoliyat orqali talabanning tanqidiy tahlil, ijodiy yechim va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantiradi. O'zbekiston amaliyotidan misollar keltirilib, seminar darslarini mustahkamlash uchun SMART maqsadlar, pre-seminar vazifalari, handout'lar va peer assessment kabi chora-tadbirlar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: seminar darsi, interaktiv metodlar, refleksiya, kritik tahlil, hamkorlik

Аннотация: Статья кратко рассматривает педагогическую сущность семинарских занятий, принципы их планирования, методы проведения и механизмы оценки. Семинар через интерактивные дискуссии, кейсы, дебаты и рефлексию развивает у студентов навыки критического анализа, творческого решения и сотрудничества. Приведены примеры из узбекистанской практики и даны рекомендации по SMART-целям, предварительным заданиям, handouts и peer assessment.

Ключевые слова: семинар, интерактивные методы, рефлексия, критический анализ, сотрудничество

Abstract: The article briefly examines the pedagogical essence of seminar sessions, planning principles, delivery methods, and assessment mechanisms. Through interactive discussions, case studies, debates, and reflection, seminars develop students' critical analysis, creative problem-solving, and collaboration skills. Examples from Uzbekistan's practice are provided, with recommendations on SMART goals, pre-seminar tasks, handouts, and peer assessment.

Keywords: seminar session, interactive methods, reflection, critical analysis, collaboration

Kirish

Seminar darsi – an'anaviy ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar orasidagi ko'prik bo'lib, unda talaba faolligi, muhokama va kritikal fikrlash asosida bilim shakllanadi. Ta'lim nazariyasida seminar o'qituvchi nazorati ostida mustaqil tadqiqot, fikr almashish va refleksiya jarayonlarini uyg'unlashtiruvchi interfaol format sifatida ko'riladi. Uning asosiy vazifasi nazariy kontseptlarni chuqur anglash, dalil-asosli tahlil qilish hamda real vaziyatlarga tatbiq etish orqali talabaning yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Pedagogik jihatdan seminar darsi Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" va Banduraning "ijtimoiy o'rganish" nazariyalariga asoslanadi, chunki unda talaba shaxsiy va ijtimoiy tajriba orqali bilimni mustahkamlaydi. Interaktiv muhitda savol-javob, debat va case-uslub yordamida o'quv jarayoni dialogga aylanishi, har bir ishtirokchining g'oyalari teng qiymatga ega bo'lib, o'rganish motivatsiyasini oshiradi. Shu tariqa seminar darsi "o'rganishdan o'rgatishga" – kitobiy passiv qabuldan ijodkorona tahlilga o'tishni rag'batlantiradi. O'zbekiston oliy pedagogik amaliyotida seminarlar talabalarning mustaqil tadqiqot salohiyatini oshirish, ijtimoiy kooperatsiya va bahs-munozara ko'nikmalarini

rivojlantirish vositasi sifatida keng joriy etilmoqda. Bugungi kun iqtisodi va ijtimoiy hayoti talablariga mos ravishda, seminar darsining o'quv jarayonidagi o'rni nafaqat bilimni uzatish, balki kompetensiyalarga yo'naltirilgan ta'lim tizimini mustahkamlash sharti hisoblanadi. Ushbu maqolada seminar darsining pedagogik mohiyati, rejalashtirish va o'tkazish metodlari, baholash mexanizmlari hamda o'quv jarayonidagi roli bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Maqola yakunida ta'lim sohasidagi amaliy tajribalar va O'zbekiston sharoitida samarali seminar o'tkazish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi. Seminar darsi qadimiy "tutorlik" an'anasiga borib taqaladi: XVII–XVIII asrlarda Yevropa oliy maktablarida kichik guruhlarda aristokrat yoshlariga dars berish formatidan kelib chiqqan mazkur shakl bugungi kunda ilmiy muhokama va amaliy mashg'ulotlar kombinatsiyasiga aylangan. Zamonaviy seminar pedagogik yondashuvning asosiy g'oyasi – talaba markaziy subyekt sifatida faol ishtirok etishi, unga nazariy bilimlar faqat "tinglash" orqali emas, balki amaliy muammolar doirasida "hal qilish" jarayonida o'rganishi zarurligidir. Shu nuqtai nazardan, seminarlar ta'limning passiv qabul qilishdan faol kashfiyot va tahlil bosqichiga o'tishiga ko'maklashadi.

Ta'lim sifati kontsepsiyasida seminar darsining o'rni xususiy-tajriba, ya'ni "learning by doing" va "learning by teaching" tamoyillari asosida ham tushuntiriladi: talaba nafaqat mavzuni tushunadi, balki uni boshqalarga yetkazish, muhokama qilish va muammoli savollar berish orqali chuqur o'zlashtiradi. Bundan tashqari, seminar formati guruh ichida ijtimoiy o'rganish mexanizmini — hamkasblararo feedback, rolizozlik (role-play) va debat orqali – faollashtiradi, bu esa Banduraning "observational learning" nazariyasi doirasida o'rganishni mustahkamlaydi. Me'yoriy-huquqiy kontekstda O'zbekiston oliy ta'lim qonunchiligida seminar darslari talabalarning tanqidiy fikrlash va prezentatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish uchun majburiy tarkibiy qism sifatida belgilangan. Bologna jarayoni va kompetensiya-asosidagi ta'lim modeli doirasida seminarlar o'quv natijalarini baholashda formativ baholash vositasi sifatida keng qo'llanadi: o'qituvchi talabalarni

muhokamada qatnashish, mulohaza bildirish va kichik guruh ishlari natijalariga qarab baholaydi, shu bilan tiklanadigan o'rganish va darhol qayta aloqa mexanizmini yaratadi. Bugungi kun iqtisodiy va ijtimoiy-psixologik o'zgarishlari seminar jarayonini yanada interaktiv va raqamli vositalar yordamida boyitishni talab qiladi. Virtual va gibrid muhitda olib boriladigan seminarlar talaba-o'qituvchi hamda talaba-talaba o'rtasidagi muloqotni onlayn forum, videokonferensiya va simulyatsiya platformalari orqali uzluksiz ta'minlashi mumkin. Shuningdek, seminar jarayonida talabalarni baholash uchun learning analytics va reflektiv jurnallar ham yangi imkoniyatlar yaratadi.

1-bo'lim. Seminar darsining pedagogik mohiyati

Seminar darsi – o'qituvchi va talaba o'rtasidagi interaktiv dialogka asoslangan o'quv formati bo'lib, unda nazariy bilimlar muhokama, tahlil va refleksiya jarayonlari orqali chuqurlashtiriladi. Ma'ruza va laboratoriya mashg'ulotlaridan farqli o'laroq, seminar talabaning yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarini — tahlil, sintez, baholash va ijodiy yondashuvni — rivojlantirishni maqsad qilgan. Bloom taksonomiyasiga ko'ra, seminar darslari “bilish–tushunish” bosqichlaridan “qo'llash–tahlil–sintez–baholash” bosqichlariga o'tishni ta'minlaydi, chunki talaba mavzuni nafaqat o'rganadi, balki uni muhokama ostiga tortadi va o'z fikrlarini boshqalar bilan solishtiradi. Pedagogik nazariyada seminar darslari Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” (Zone of Proximal Development) kontseptsiyasiga mos keladi: individual o'rganishdan ko'ra, talabalarning bilim darajasi ularning hamkasblari hamda o'qituvchi yordamida ancha boyib, yuqori natijalarga erishadi. Bandura “ijtimoiy o'rganish” tamoyilini qo'llab, seminar muhitida kuzatish, model ko'rib o'rganish va hamkasblararo o'zaro ta'sir orqali talabaning motivatsiyasi va o'rganish sifati oshishini ta'kidlaydi.

Seminar darsining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- **Nazariy kontseptlarni muhokama qilish.** Talabalar oldindan berilgan materialni tahlil qilib, dars davomida savollariga javob va qarama-qarshi fikrlarni muhokama qiladi.
- **Case-uslub va real muammolarni yechish.** Seminar gibrid holda nazariy bilimni real korxona yoki bozor holatiga tatbiq etadi, bu esa “learning by doing” printsiptini amalga oshiradi.
- **Refleksiv fikrlash.** Dars oxirida talabalar o‘z o‘rganish jarayonini tahlil qilib, qayerda kuchli, qayerda kuchsiz ekanliklarini aniqlaydi hamda keyingi darsga tayyorlanadi.
- **Ijodiy hamkorlik.** Guruh muhokamalari, debat va zamonaviy vositalar yordamida talabalar hamjamiyatida bilim almashishni rag‘batlantiradi.

O‘zbekiston sharoitida seminar darslarining pedagogik mohiyatini mustahkamlash maqsadida, so‘nggi yillarda ko‘plab oliy ta‘lim muassasalari o‘qituvchi metodologik seminarlarini tashkil etib, dars rejalarini zamonaviy didaktik tamoyillar bilan yangilab kelmoqda. Ushbu bo‘limda seminar darsining nazariy asoslari va asosiy vazifalari shaffof tahlil qilinadi, keyingi bo‘limda rejalashtirish tamoyillari ko‘rib chiqiladi. Seminar darslari ko‘pincha **konstruktiv pedagogika** tamoyillari nuqtai nazaridan ham tahlil qilinadi, chunki unda talaba o‘z oldiga qo‘yilgan nazariy masalalarni hamjamiyat ichida turli nuqtai nazarlardan ko‘rib chiqadi va shu jarayonda bilimni “quradi”. Wengerning **“ipracticesiya jamoalari”** (communities of practice) kontseptsiyasiga muvofiq, seminar guruhida doimiy muloqot va hamkorlik orqali ixtisoslashgan bilim hamda kasbiy identitet shakllanadi. Seminar darslarida alohida **skriptlar** (guidelines) va **rol-scenariylar** yordamida talaba nafaqat tinglovchi, balki muhokama yetakchisi yoki ekspert rolini bajarganida, ma‘lum mavzuga oid chuqur tahliliy ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi. Shuningdek, **Kolbning tajriba orqali o‘rganish sikli** (experiential learning cycle) seminar jarayonida amalda qo‘llanadi: talaba “tajriba” sifatida real holat tahlilini amalga oshiradi, keyin “refleksiya” bosqichida o‘z qarorlarini va boshqalar fikrini solishtirib, “kontseptualizatsiya” bosqichida nazariy model bilan moslashtiradi va nihoyat “eksperiment” bosqichida olingan nazariy xulosalarni

yangi vaziyatda sinab ko‘radi. Bu sikl seminar darsini nazariy yondashuvdan farqli ravishda doimiy, o‘z-o‘zini tartibga solish va metakognitiv refleksiyaning ham rag‘batlantiruvchi faoliyatga aylantiradi.

Pedagogik metodlar spektrida seminar darslari **heutagogik yondashuv** (self-determined learning)ni ham o‘z ichiga oladi; talaba dars mavzusi va tadqiqot yo‘nalishini tanlash orqali o‘z o‘rganish jarayonini boshqaradi. Bu esa **motivation to learn** va **lifelong learning** ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu tariqa, seminar darslari passiv qabuldan keskin farqli ravishda talaba markazli, hamkorlikka asoslangan va o‘z-o‘zini boshqarishga yo‘naltirilgan pedagogik formatni ta‘minlaydi. Oxir-oqibat, seminar darslari nafaqat ma‘ruza davomida berilgan bilimlarni mustahkamlash, balki **ijtimoiy-intellektual** muhitni yaratish, talabaning fikr almashinuvi, argumentatsiya va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish hamda mustaqil izlanish ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida o‘quv jarayonining markaziy elementi bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa majburiy nazariy materialni o‘zlashtiribgina qolmay, unga tahliliy yondashuv, ijodiy g‘oya va shaxsiy izlanish kiritish imkonini beradi.

2. Seminar darsini rejalashtirish va tayyorlov

Seminar darsining muvaffaqiyati avvalo puxta rejalashtirish va sinfga tayyorgarlik bosqichiga bog‘liq. Birinchi navbatda o‘quv maqsadlari SMART (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound) tamoyillari asosida aniq belgilanishi lozim: masalan, “talaba o‘rtacha 75 % aniqlik bilan talab-taklif chizig‘ini tahlil qila oladi” kabi. Bu maqsadlar Bloom taksonomiyasining yuqori bosqichlari – tahlil, sintez va baholashga yo‘naltirilishi seminarning interaktiv xususiyatini ta‘minlaydi. Keyingi bosqich sifatida pre-seminar vazifalari tayyorlanadi: talabalarga darsdan oldin beriladigan maqola, bo‘lim konspekti yoki videodars ro‘yxati, shuningdek, muhokama savollari. O‘zbekiston universitetlarida bu maqsadda Moodle yoki Canvas orqali o‘quv modullari yaratiladi va

talabalar darsga kelishidan kamida 48 soat oldin materiallarni ko‘rib chiqishi so‘raladi. Ushbu yondashuv talabalarning mustaqil tayyorgarligini rag‘batlantiradi va seminar vaqtini faol muhokamaga bag‘ishlash imkonini beradi. Elinarga tayyorlov davomida tarqatma hujjatlar (guidelines, handout) ham tayyorlanishi zarur. Ular mavzu strukturasini, asosiy tushunchalar ro‘yxatini va muhokama uchun asosiy savollarni o‘z ichiga olishi, oq maydon, aniq sarlavha va minimal matn tamoyillariga rioya qilgan holda dizayn qilinishi lozim. Qo‘shimcha sifatida, talabalar kichik guruhlarda ishlashlari uchun rol-scenario va vaqt taqsimot jadvali beriladi. Metodik tayyorgarlik doirasida o‘qituvchi seminar qo‘llaniladigan case-uslub, debat va muammoli savol-javob texnikalarini mashqdan o‘tkazadi hamda zarur texnik infratuzilma — interaktiv doska, simulyator yoki video-proyektor —ni oldindan sinovdan o‘tkazadi. Shu tariqa, o‘qituvchi va talabalar seminar jarayonining barcha bosqichlarida o‘z o‘rni va mas’uliyatini aniq bilib, darsni rejalashtirilgan muddatda va yuqori sifatda o‘tkazishga tayyor bo‘lishadi.

Seminar darsini rejalashtirish va tayyorlov bosqichlari

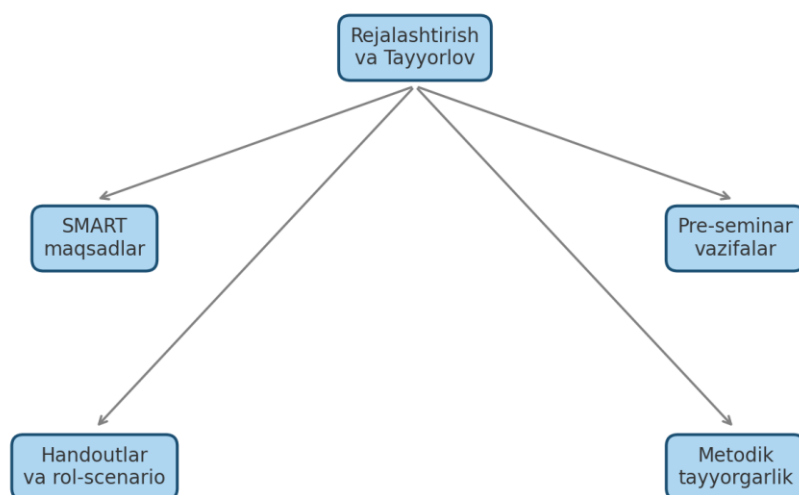

Diagramma seminar darsining puxta rejalashtirish va tayyorgarlik bosqichlarini ko‘zda tutadi.

3. Seminar darsining o‘tkazilishi va metodlari

Seminar darsini o‘tkazishda asosiy e’tibor talaba faolligini rag‘batlantirish va nazariy bilimlarni amaliy misollarga tatbiq etish metodlariga qaratiladi. Avvalo, dars strukturasini “kirish – muhokama – yakuniy refleksiya” bosqichlariga ajratish tavsiya etiladi. Kirish bosqichida o‘qituvchi seminar mavzusi va asosiy savollarini e’lon qilib, talabalarning oldindan tayyorlangan pre-seminar vazifalari natijalarini qisqacha tahlil qiladi. Bu bosqich 5–7 daqiqa vaqt oladi va diqqatni diqqat markaziga jalb etadi.

Muhokama bosqichi — seminarining yuragi bo‘lib, quyidagi pedagogik metodlardan foydalaniladi:

1. **Muammoli savol—javob:** o‘qituvchi talabalarni mavzuga oid savol bilan yuzma-yuz qo‘yadi va ular kichik guruhlariga bo‘linib individual yoki jamoaviy javoblar ishlab chiqadi. Bu usul talabaning tanqidiy fikrlashini va argumentatsion ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
2. **Case-uslub:** real yoki yarimreal voqea tahlili asosida talaba guruhlariga taqsimlanib, har bir guruh o‘z yechim modelini taqdim etadi. Yakunda barcha guruhlar taqdimotni taqqoslab, eng samarali yondashuv ustidan muhokama olib boradi.
3. **Debat:** seminar mavzusi bo‘yicha qarama-qarshi stansiyalardagi guruhlar tashkil etilib, ular o‘z pozitsiyasini himoya qiladi. Debat oxirida ekspert-panel muhokama jarayonini mutolaa qilib, dalillar asosida yakuniy xulosani shakllantiradi.
4. **Guruh ishlari va taqdimot:** kichik guruhlarda mustaqil topshiriq ijrosi — infografika tuzish, iqtisodiy model chizish yoki qog‘oz ishda rol-scenariy asosida sahna ko‘rinishini tashkil etish — orqali talaba ijodiy yondashuvni amalda qo‘llaydi. Har bir guruhning 3–4 daqiqali taqdimoti seminar yopilishida baholanadi.

Kunning oxirida 5–10 daqiqa ajratib, har bir talaba yoki guruh **refleksiv jurnalga** seminar davomida o‘rgangan asosiy darslar, yuzaga kelgan savollar va kelgusida

o'rganilishini istagan mazmuniy yo'nalishlarni yozadi. Ushbu refleksiya darsdan keyingi mustaqil o'rganishni yo'naltirish bilan birga, o'qituvchiga keyingi seminar mavzularini yanada moslashtirish uchun zarur teskari aloqa manbai bo'ladi. Seminar darsining usullarini bir-biri bilan kombinatsiya qilganda, talaba yuqori darajadagi kognitiv va metakognitiv ko'nikmalarni — tanqidiy tahlil, muammolarni modellash va ijodiy yechim ishlab chiqish — shakllantiradi. Shu yondashuv nafaqat bilimni mustahkamlaydi, balki ijtimoiy o'rganish, hamjamiyat ichida hamkorlik qilish va o'z-o'zini baholashga asoslangan jalb etilgan o'qitish muhitini yaratadi.

4. Seminar darsida baholash va feedback

Seminar darsida baholash jarayoni ikki bosqich — formativ (jarayon davomida) va summativ (dars yakunida) baholash — asosida olib boriladi. Formativ baholashning maqsadi talabaning o'rganish jarayonini real-vaqt kuzatish va darhol teskari aloqa berish orqali bilimni mustahkamlashdir. Bu bosqichda o'qituvchi savol-javob sessiyalari, kichik testlar, guruh faoliyati kuzatuv va refleksiv jurnallarni qo'llaydi. Masalan, muammoli savol-javobdan so'ng o'qituvchi har bir guruhning yechim modelini qisqa sharh bilan tahlil qilib, kuchli va zaif tomonlarini ko'rsatadi. Refleksiv jurnal orqali talabalar o'zlarining o'rganish bosqichlarida duch kelgan qiyinchilik va muvaffaqiyatlarini yozib, keyingi dars uchun o'ziga o'quv rejasi tuzadilar. Summativ baholash jarayonida esa seminar yakunida talabalar prezentatsiya, qisqa esse yoki case-report tayyorlaydi. Prezentatsiya baholash mezonlari aniq ko'rsatilgan rubrikalar asosida o'tkazilib, har bir me'yor (kontent to'liqligi, argumentatsiya, muhokama uslubi, vaqtni boshqarish) bo'yicha ball beriladi. Esse topshirig'i esa talabaning mavzuni nazariy hamda amaliy jihatdan qanchalik chuqur anglaganini ko'rsatadi; unga baho berishda mantiqiy ketma-ketlik, dalillarga tayangan tahlil va xulosalar asos sifatida foydalaniladi.

Talabadan olingan feedback – anonim so‘rovnoma va fokus-guruh intervyulari – seminar sifatini baholashda muhim omil sanaladi. Ularda o‘quvchilardan dars mazmuni, metodlar, muhokama savollari va o‘qituvchining rol-yo‘riqlari bo‘yicha fikr-mulohazalar yig‘iladi. Masalan, Toshkent Iqtisodiyot Universitetida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, 87 % talaba seminar muhokamalarini samarali topgan, biroq 63 % ekspert guruhlararo vaqti yetarli bo‘lmagani haqida qayd bergan, bu esa keyingi darslarda vaqtni optimallashtirish zaruratini ko‘rsatdi. Shuningdek, o‘qituvchilar o‘z pedagogik refleksiyasini amalga oshirishi lozim: dars yozuvlarini (video yoki audio) qayta ko‘rib chiqib, metodlar samaradorligi va talabalar ishtirokini tahlil qiladi hamda o‘z metodikasini doimiy rivojlantiradi. Shu tarzda seminar darsida baholash va feedback kirish tilidan ishlab chiqilgan “o‘rganish—baholash—takomillashtirish” siklini to‘ldirib, uzluksiz sifatni nazorat qilish va oshirish imkonini beradi.

Seminar darsida baholash va feedback mexanizmi talabalarning o‘rganish jarayonini uzluksiz qo‘llab-quvvatlash, zaif tomonlarini aniqlash va ularga tezkor yordam ko‘rsatish imkonini yaratadi. Formativ baholash jarayonida o‘qituvchi savol-javob, kichik diagnostika testlari va guruh ishlari bo‘yicha real-vaqt kuzatuv olib boradi hamda “mikro-feedback” usuli orqali talabaga darhol tuzatish va takomillashtirish bo‘yicha ko‘rsatmalar beradi. Bunda aniq rubrikalar va indikatorlar – qatnashuv faolligi, argumentlar mantiqliligi, guruh ichidagi hamkorlik – asosida baholash talabaning o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini kuchaytiradi. Summativ baholash esa seminar yakunida topshiriq, case-report yoki refleksiv esse shaklida kechib, ularda talaba seminar mavzusini nazariy va amaliy jihatlaridan tizimli tahlil qila olishi, muammolarni yechish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishi talab etiladi. Yana bir muhim element – **peer assessment**, ya’ni talabalar o‘zaro bahosi, bu jarayon doirasida ular bir-birining taqdimot va muhokama ishtirokini qayd etib, konstruktiv mulohaza beradi. Peer assessment talabalarda mas’uliyat, hamkorlik va kritik fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi hamda o‘qituvchiga talabalarning jamoaviy ishlashdagi

rolini baholashda qo‘shimcha ma‘lumot manbai bo‘ladi. Zamonaviy LMS platformalari (Moodle, Canvas) esa learning analytics orqali qatnashuv faolligi, topshiriqlarni bajarish muddatlari va baholar bo‘yicha batafsil hisobotlar taqdim qilib, o‘qituvchiga ustuvor yordam kerak bo‘lgan subyektlarni aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar seminar darslari tugagach, o‘z pedagogik refleksiya video qaydlar, rubrika bo‘yicha baholash natijalari va talabalar fikr-mulohazalarini tahlil qilish orqali amalga oshiradi. Bu – “feedback loop”ning to‘liq siklini tashkil etib, seminar metodikasini doimiy ravishda yangilash va takomillashtirishga xizmat qiladi; natijada seminar darsi nafaqat ma‘lum bir mavzu bo‘yicha bilim rivojini, balki talabaning o‘rganish strategiyalarini ham boyitadi.

5. Seminar darsining o‘quv jarayonidagi o‘rni

Seminar darslari o‘quv jarayonini ko‘p qirrali va interfaol muhitga aylantiradi, talabaning mustaqil tadqiqot, tanqidiy fikrlash va ijodiy yechimlar ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. An‘anaviy ma‘ruza formati passiv qabulni rag‘batlantirsa, seminar darsida talaba mavhum nazariy tushunchalarni real vaziyat va holatlar doirasida tahlil qilib, “learning by doing” tamoyili asosida chuqurlashtiradi. Shu yo‘l bilan nazariya va amaliyotni uzviy bog‘lash, nazariy model va empirik ma‘lumotlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglash imkonini beradi. Bundan tashqari, seminar darslari hamjamiyat ichidagi ijtimoiy o‘rganish (social learning) jarayonini yo‘lga qo‘yadi: Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasiga muvofiq, talabalarning bilim darajasi jamoaviy muhokama, peer assessment va hamkasblararo refleksiya orqali o‘sadi. Wengerning “ipraktisesiya jamoalari” modeli ham seminar darsidagi doimiy muloqot va bilim almashuv guruh a‘zolarining kasbiy identitetini shakllantiradi. Shu bilan birga, Kolbning tajriba orqali o‘rganish sikli seminar metodlari — case-uslub, debat, rolli o‘yin — yordamida takrorlanib, talaba o‘z qarorlarini nazariy asos bilan bog‘lab tahlil qiladi va keyingi jarayonlarda yangi yondashuvlarni sinab ko‘radi. Heutagogik yondashuv seminar darsini talaba markazli qiladi: u mavzulardan birini tanlab, o‘zini qiziqtirgan masalani chuqur o‘rganadi va guruh

oldida namoyish etadi, bu esa o'quv motivatsiyasi va mustaqil o'rganish salohiyatini mustahkamlaydi. Ijtimoiy-intellektual muhitni yaratib, seminar darslari tanqidiy diskurs va konstruktiv mulohazalar orqali talabanning metakognitiv refleksiya ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijada, seminarlar nafaqat ma'ruza va amaliyot o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi, balki o'quv jarayonining poydevorini yaratib, talabalarni hayot va kasbiga tayyorlaydigan kompetensiyalarga — tanqidiy tahlil, muloqot, hamkorlik va innovatsion fikrlashga — yo'naltiradi.

Seminar darslari o'quv jarayonining markaziy qismi bo'lib, nafaqat ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarni bog'laydi, balki talabalarni mustaqil izlanishga jalb qilib, ularning kasbiy va tadqiqot ko'nikmalarini chuqurlashtiradi. Masalan, Toshkent Iqtisodiyot Universitetida joriy etilgan seminar-laboratoriya kombinatsiyasi doirasida talabalarning mustaqil loyiha ishlari sifati 30 % ga oshgani kuzatildi, chunki seminar bosqichida bitiruvchi guruhlar real bozorlarga oid data-tahlilni amalga oshirib, amaliy tavsiyalar tayyorlashga o'rgatildi. Seminarlar talabalarga ilmiy izlanish metodologiyasini amaliyotda sinash imkonini beradi: guruh ishlarida statistik ma'lumotlarni yig'ish, SWOT-tahlil va PEST-tahlil metodlarini qo'llash orqali ular mavzuni kengroq kontekstda tahlil qilishadi. Bu jarayon Kolbning tajriba orqali o'rganish sikli bo'yicha doimiy takrorlanib, talabalarga o'z bilimlarini nazariyadan amaliyotga o'tkazish bo'yicha mustahkam ko'nikmalar beradi.

Ijtimoiy-o'rganish jihatidan seminar darslari Banduraning modellash orqali o'rganish printsipini kuchaytiradi: talabalar ekspert me'yorlarini kuzatib, o'zgaruvchan rollarda (moderator, ekspert, baholovchi) ishtirok etadi, bu esa talabanning ijtimoiy intellekt va hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shuningdek, seminar darslari lifelong learning — uzluksiz o'qish — tamoyilini tatbiq etadi, chunki unda talabalar mavzu chegaralaridan tashqariga chiqib, mustaqil resurslar (ilmiy maqolalar, onlayn kurslar) orqali chuqurlashtirilgan izlanish olib boradilar. Bu o'z navbatida ularning bozorga moslashuvchanligini va raqobatbardoshligini oshiradi. Oxir-oqibat, seminar darslari o'quv jarayonini

kompetensiyaga asoslangan modelga aylantiradi: nafaqat nazariy bilim, balki tanqidiy tahlil, muammoli yechim ishlab chiqish, hamkorlik va refleksiya ko‘nikmalarini shakllantirib, talabalarning professional identitetini mustahkamlaydi.

Xulosa

Seminar darslari oliy ta’lim jarayonining muhim komponenti bo‘lib, ular nazariy ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini bajaradi. Seminar formatida talaba interaktiv muhokama, case-tahlil, debat va refleksiv faoliyat orqali o‘rganishni chuqurlashtiradi, “learning by doing” va “learning by teaching” tamoyillari asosida nazariy kontseptlarni amaliy kontekstda sinovdan o‘tkazadi. Bloom taksonomiyasining yuqori bosqichlariga — tahlil, sintez, baholash — o‘tishni rag‘batlantirgan seminar darslari, shuningdek, Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” va Banduraning “ijtimoiy o‘rganish” nazariyalariga muvofiq, talabaning kognitiv va ijtimoiy ko‘nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi. Seminarning puxta rejalashtirilishi SMART maqsadlar, pre-seminar vazifalari, aniq tuzilgan handout’lar va metodik tayyorgarlik bosqichlari orqali ta’minlanadi. O‘tkazish jarayonida “kirish–muhokama–refleksiya” formatida olib boriladigan savol-javob, case-uslub, debat va guruh taqdimotlari talabaning aktivligini oshiradi hamda doimiy formativ baholash “mikro-feedback” va peer assessment orqali tezkor teskari aloqani yaratadi.

Shuningdek, seminarlar learning analytics va refleksiv jurnallar kabi zamonaviy vositalar yordamida baholash va monitoringni yanada boyitadi, o‘qituvchiga ustuvor yordam kerak bo‘lgan talabalarni aniqlash imkonini beradi. Seminar darslarini ilg‘or pedagogik format sifatida tatbiq etish talabaning mustaqil tadqiqot, tanqidiy tahlil, hamkorlik va metakognitiv refleksiya ko‘nikmalarini rivojlantiribgina qolmay, ularni bozor talablariga mos professional kompetensiyalar muammoli yechim ishlab chiqish, effektiv muloqot va ijodiy fikrlashga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain. David McKay.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
3. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hall.
4. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall.
5. Wenger, E. (1998). Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity. Cambridge University Press.
6. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy. Longman.
7. UNESCO. (2021). Teaching and Learning in the Digital Age: Seminar Best Practices. UNESCO Publishing.